VIŠJA STROKOVNA ŠOLA ACADEMIA

MARIBOR

ZBIRANJE PODATKOV OD OSEB KOT OPERATIVNA METODA DELA ZASEBNEGA DETEKTIVA

Kandidat: Borut Bauman

Vrsta študija: študent izrednega študija

Študijski program: Varovanje

Mentor predavatelj: Jakob Demšar, univ. dipl. pravnik

Mentor v podjetju: Tibor Tajnšek, prof. šp. vzg., detektiv

Lektorica: Ksenija Pečnik, prof. slov. jezika

Maribor, 2020

IZJAVA O AVTORSTVU DIPLOMSKEGA DELA

Podpisani Borut Bauman sem avtor diplomskega dela z naslovom Zbiranje podatkov od oseb kot operativna metoda dela zasebnega detektiva, ki sem ga napisal pod mentorstvom Jakoba Demšarja, univ. dipl. pravnika.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo delo izključno rezultat mojega dela,
- sem poskrbel, da so dela in mnenja drugih avtorjev, ki jih uporabljam v predloženi nalogi, navedena oz. citirana skladno s pravili Višje strokovne šole Academia Maribor,
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del oz. misli kot mojih lastnih – kaznivo po Zakonu o avtorski in sorodnih pravicah (Uradni list RS, št. 16/07 – uradno prečiščeno besedilo, 68/08, 110/13, 56/15 in 63/16 – ZKUASP); prekršek pa podleže tudi ukrepom Višje strokovne šole Academia Maribor skladno z njenimi pravili,
- skladno z 32.a členom ZASP dovoljujem Višji strokovni šoli Academia Maribor objavo diplomskega dela na spletnem portalu šole.

Slovenske Konjice, februar 2020 Podpis študenta:

ZAHVALA

Posebna zahvala gre moji družini, ki mi je v času celotnega študija in nastajanja diplomskega dela stala ob strani, me potrpežljivo spodbujala, mi izkazovala podporo in verjela v moj uspeh. Hvala, Katja, hvala, Bor za vso podporo in vzpodbudne besede.

Zahvaljujem se izvrstnemu mentorju Jakobu Demšarju za izjemno podporo, odzivnost, kritičnost, potrpežljivost in dragocene strokovne napotke, s katerimi me je vodil pri pisanju diplomskega dela.

Iskrena hvala tudi zasebnemu detektivu Tiborju Tajnšku, ki si je vzel čas in sodeloval v razgovorih ter mi na ta način pomagal pri pridobitvi podatkov in strokovne literature na področju operativnega dela, ki sem jih uporabil v empiričnem delu diplomskega dela.

POVZETEK

Diplomsko delo predstavlja detektivsko dejavnost v Sloveniji s posebnim poudarkom na upravičenju detektivov za pridobivanje podatkov od oseb, ko razgovor in komunikacijske veščine predstavljajo ključno poizvedovalno orodje za pridobitev želenih podatkov. Detektivska dejavnost predstavlja eno izmed možnosti zagotavljanja notranje varnosti v državi. Gre za zakonsko regulirano dejavnost, ki spada med zasebno varstvo ter zahteva sistemsko urejenost in učinkovit nadzor. Prvi zakon o detektivski dejavnosti je stopil v veljavo leta 1994. V nadaljevanju je bil sprejet nov zakon leta 2011, ki je prinesel spremembe pri opravljanju dejavnosti in natančno opredelil pogoje za opravljanje detektivske dejavnosti. Detektivska dejavnost ima poseben položaj glede na dejstvo, da detektivi pri svojem delu lahko posegajo v človekove pravice in temeljne svoboščine. V Sloveniji je detektivska dejavnost regulirana z Zakonom o detektivski dejavnosti, v katerem so med drugim določena tudi upravičenja, ki jih lahko uporabljajo zasebni detektivi. Naročniki detektivskih storitev pričakujejo, da jim bodo detektivi zagotovili takšne informacije in dokaze, ki bodo v morebitnih poznejših postopkih imeli uporabno korist tudi v smislu upoštevanja s strani drugih organov in organizacij. Detektivi morajo delovati v okviru zakonskih in etičnih zmožnostih, da svojim naročnikom zagotovijo dokaze in informacije. Po predpisani zakonodaji lahko detektivi pridobivajo informacije neposredno od oseb, na katere se nanašajo podatki, in od drugih oseb, ki razpolagajo s podatki, če so jih pripravljene dati prostovoljno brez prisile ali vzpodbude detektiva. Dober in uspešen detektiv mora vzpostaviti mrežo zanesljivih virov informacij in vzdrževati oziroma ohranjati stike z njimi. Detektiv se pri svojem delu zanaša in opira predvsem na znanje, izkušnje in iznajdljivost. Pri pridobivanju podatkov od oseb so ključnega pomena komunikacijske sposobnosti, ki bistveno vplivajo na kakovost pridobljenih podatkov. Pridobivanje podatkov poteka v obliki načrtovanega razgovora oziroma interakcije med detektivom in osebo, in sicer gre za visoko specializirano obliko pogovora s točno določenim namenom in ciljem. Pri zbiranju podatkov od oseb je ključnega pomena izdelava taktičnega načrta konkretnega razgovora. Detektiv mora v vsakem trenutku nadzorovati potek pogovora, prav tako mora biti med razgovorom vljuden, spoštljiv, premišljen in odziven. Predvsem pa se mora zavedati, da je njegova edina naloga zbiranje informacij in dejstev.

Ključne besede: detektivska dejavnost**,** detektiv, informacije, komunikacija, razgovor

ABSTRACT

Information collection from persons as an operational method of private detective

The diploma thesis is a detective activity in Slovenia, with a special emphasis on detectives' entitlements, namely obtaining data from persons in greater detail, when interviewing and communication skills are a key inquiry tool for obtaining the desired data. Detective activity is one of the options for ensuring internal security in the country. It is a regulated activity that belongs to private security and requires systematic order and effective control. The first law on detective activity came into force in 1994. A new law was subsequently adopted in 2011, which brought about changes in the pursuit of the activity and specified the conditions for conducting the detective activity. Detective activity has a special position in view of the fact that detectives in their work may interfere with human rights and fundamental freedoms. In Slovenia, detective activity is regulated by the Detective Activity Act, which defines, among other things, the rights that private detectives can use. Subscribers to detective services expect detectives to provide them such information and evidence that in any subsequent proceedings will have useful utility in terms of consideration by other authorities and organizations. Detectives must act within the legal and ethical capacity to provide evidence and information to their clients. According to the adopted law, detectives can obtain information directly from the data subject and from other persons who have the data and if they are willing to give it voluntarily without the force or encouragement of the detective. A good and successful detective must establish a network of their sources of information and maintain contacts with these individuals. The detective relies on his work primarily on knowledge, experience and creativity. At obtaining of information from persons, the communication skills have a significant impact on value of information. Data acquisition should be practices as a planned interview or interaction between a detective and a person, which is a highly specialized form of conversation with a specific goal. When collecting information from persons, it is crucial to develop a tactical plan for a concrete interview. The detective must monitor the course of the interview at all times and be polite, respectful, thoughtful and responsive during the interview. Above all, the detective must be aware that his sole task is to gather information and facts.

Keywords: detective activity, detective, information, communication, interview

KAZALO VSEBINE

1 UVOD 9

1.1 Opis področja in opredelitev problema 10
1.2 Namen, cilji in osnovne trditve 10
1.3 Predpostavke in omejitve 11
1.4 Uporabljene raziskovalne metode 11

2 DETEKTIVSKA DEJAVNOST V SLOVENIJI 13

2.1 Razvoj detektivske dejavnosti v Sloveniji 13
2.2 Pravna ureditev 13
2.3 Opredelitev pojmov detektivska dejavnost in detektiv 14
2.3.1 Detektivska dejavnost 14
2.3.2 Detektiv 15
2.4 Upravičenja detektivov 16
2.4.1 Zbiranje informacij od oseb ali iz javno dostopnih virov 17
2.4.2 Pridobivanje podatkov iz evidenc 17
2.4.3 Osebna zaznava 17
2.4.4 Uporaba tehničnih sredstev 17
2.5 Kodeks poklicne etike in načela detektivske dejavnosti 18
2.5.1 Kodeks poklicne etike detektivov 18
2.5.2 Načela detektivske dejavnosti 18
2.6 Detektivska zbornica in njene pristojnosti 19
2.7 Nadzor nad detektivsko dejavnostjo 19

3 ZBIRANJE PODATKOV OD OSEB 20

3.1 Proces načrtovanja razgovora 20
3.1.1 Operativno načrtovanje 21
3.1.2 Vsebinsko načrtovanje 21
3.2 Operativna analitika in informativni proces 22
3.2.1 Informativni proces 22

4 ČLOVEŠKI VIRI 24

4.1 Oblike pridobivanja človeških virov 24
4.2 Motivacija kot dejavnik vplivanja na vzpostavitev odnosa 25
4.3 Vrste človeških virov 25
4.4 Pravni vidik zbiranja podatkov od oseb 26

5 STRATEGIJA, TEHNIKA IN TAKTIKA RAZGOVORA 28

5.1 Strategija razgovora z osebami 28

5.1.1 Osnovne strategije ... *28*
5.1.2 Strategija glede na lastnosti osebe ... *28*
5.1.3 Strategija glede na vpletenost osebe ... *28*
5.1.4 Sociološke strategije ... *29*
5.1.5 Strategije glede na naravo odnosa med detektivom in osebo ... *29*
5.2 Tehnika in taktika razgovora z osebami ... 29
6 KOMUNIKACIJSKE VEŠČINE DETEKTIVA ... 31
6.1 Opredelitev in pomen komunikacije ... 31
6.2 Oblike komunikacije ... 31
6.3 Komunikacijske tehnike ... 32
6.4 Učinkovita komunikacija ... 32
6.5 Odkrivanje prevare v komunikaciji ... 32
6.6 Aktivno poslušanje ... 33
6.7 Spraševanje ... 33
6.7.1 Strategija spraševanja ... *34*
6.7.2 Vrste vprašanj ... *34*
7 OMEJITVE PRI ZBIRANJU PODATKOV OD OSEB ... 35
7.1 Zakonske omejitve in kazenska odgovornost detektivov ... 35
7.2 Prepovedane in dvomljive metode detektiva v razgovoru z osebo ... 36
7.2.1 Prepovedane in dvomljive metode zasliševanja ... *36*
7.2.2 Uporaba grožnje ali sile ... *37*
7.2.3 Sugestija ... *37*
7.2.4 Preslepitev ... *37*
7.2.5 Dovoljene ukane detektiva v razgovoru ... *37*
7.2.6 Tveganja kot omejitve pri zbiranju podatkov od oseb ... *38*
8 SKLEP ... 39
9 BIBLIOGRAFIJA ... 42

KAZALO SLIK

Slika 1: Informativni krog ... 23
Slika 2: Osnovna piramida človeških virov ... 26

SEZNAM KRATIC

DeZRS – Detektivska zbornica Republike Slovenije

KZ-1 – Kazenski zakonik

MNZ – Ministrstvo za notranje zadeve

ZDD – Zakon o detektivski dejavnosti

ZVOP-1 – Zakon o varovanju osebnih podatkov

1 UVOD

Zasebna detektivska dejavnost je ena od oblik svobodnega poklica in hkrati posebna gospodarska panoga, ki od sprejema Zakona o detektivski dejavnosti (v nadaljevanju ZDD) v letu 1994 ter kasneje dopolnjenega ZDD-1 v letu 2011 vključno vse do danes v naši družbi dobiva vedno večjo veljavo. Zasebni detektivi imajo zakonsko urejen položaj, tako da sami ne morejo izbirati, kaj je pri opravljanju poklica zasebnega detektiva dovoljeno in kaj ne. Detektivska dejavnost v Sloveniji prevzema določene varnostne naloge, ki so bile pred sprejemom ZDD izključno v pristojnosti policije. Zadeva je pripeljala do privatizacije varnostnih nalog, ko določene oblike policijskega dela prevzamejo zasebni detektivi. Zasebni detektivi zbirajo najrazličnejše podatke in informacije za potrebe naročnikov, hkrati pa opravljajo različne varnostno-svetovalne naloge, namenjene zaščiti ljudi in njihovega premoženja. ZDD-1 (2011) določa, da je detektivska dejavnost v osnovi zbiranje, obdelava, posredovanje podatkov in informacij ter svetovanje na področju preprečevanja kaznivih dejanj, ki ga za naročnike opravlja detektiv, ki ima ustrezno licenco in izpolnjuje vese pogoje v skladu s predpisi. Bistvo delovanja zasebnih detektivov je dosleden pogodbeni odnos, ki je predvsem diskretnega oziroma zaupnega značaja med detektivom in naročnikom, hkrati pa zasebnega detektiva zavezuje in omejuje interes naročnika, kar predstavlja osnovo za pridobivanje določenih podatkov na načine, ki drugim državljanom niso dopustni. V nadaljevanju je treba omeniti, da lahko detektivi z dokazi in informacijami, ki jih pridobijo na zakonit način, bistveno prispevajo k učinkovitejšemu in hitrejšemu kazenskemu, civilno pravdnemu ali drugemu postopku. Dejstvo je, da živimo v času hitro spreminjajočega se okolja, v katerem postaja varnost ena od ključnih osnovnih dobrin človeka. Glede na ugotovitve različnih statističnih subjektov se kot posledica globalne krize, socialne stiske ter pomanjkanja dela stopnja kriminala in nezakonitih aktivnosti drastično povišuje. Mnogoteri prekršek pa bi zaradi preobremenjenosti organov pregona lahko rešil detektiv. Detektivske dejavnosti v praksi ne gre podcenjevati, saj gre za panogo, kjer so detektivi visoko strokovno usposobljeni tudi za preiskovanje kaznivih dejanj. Glede na omenjeno dejstvo bi moralo biti delo detektivov prepoznano v širšem kontekstu s strani različnih družbenih subjektov ter enakovredno delu drugih državnih institucij in organov, ki delujejo na varnostnem področju.

Detektiv mora imeti visoko stopnjo osebne integritete in hkrati biti oseba, vredna zaupanja. Živimo v času, ko je posameznik zaradi nesmiselne zakonodaje glede varstva zasebnosti vedno bolj razkrit oziroma vsem na očem (Dvoršak, 1997). Detektiv je oseba, ki ima opravka z občutljivimi informacijami posameznikov, iz česar sledi, da je zaupanje ključnega pomena, da

mu potencialna stranka lahko zaupa nalogo poizvedovanja. Zaupanje se lahko zgradi le z zakonitim, poštenim in etičnim delovanjem ter korektnostjo. V konkretnem primeru se detektivi velikokrat znajdejo pred dilemo glede tega, kaj bi bilo pošteno in etično. Posledično vsaka poklicna ali socialna skupina oblikuje lasten kodeks etičnega vedenja, v katerem so opredeljena temeljna načela in notranje vrednote njenih članov, ki jih vodijo pri delu. Zavedati se je treba, da detektiv ne more biti vsak, saj je narava dela takšna, da zahteva ustrezno izobrazbo, specifične veščine, širok spekter znanja, posebne osebnostne lastnosti in operativne izkušnje.

1.1 Opis področja in opredelitev problema

Ena od klasičnih detektivovih operativnih metod, ki glede na kompleksnost dela zahteva specifična znanja in veščine, je pridobivanje podatkov od oseb z namenom ugotavljanja dejstev in pridobivanja dokazov, ki so nujno potrebni za dosego cilja ter zaščite upravičenega interesa stranke, ki je detektiva najela. V diplomskem delu smo podrobno analizirali pojem zbiranja podatkov od oseb in proces dela zasebnih detektivov pri izvajanju omenjene operativne metode. Pojasnili smo strategije, tehnike in taktike razgovorov z osebami, komunikacijske veščine, zakonske omejitve in druge ovire, ki bistveno vplivajo na izvedbo operativne metode pridobivanja podatkov od oseb. Veščin, ki so nujne potrebne za opravljanje razgovorov, se ne da naučiti zgolj teoretično, ampak se jih nauči skozi prakso in pod mentorstvom izkušenih detektivov. Kljub temu je pomembno, da detektiv na začetku svoje kariere usvoji teoretično znanje in se izpopolnjene na tečajih, delavnicah ter različnih specialističnih usposabljanjih s področja komunikacije, kontaktiranja z odnosno dinamiko, čustvene inteligence pri delu z ljudmi in podobno.

1.2 Namen, cilji in osnovne trditve

Namen diplomskega dela je predstaviti in opredeliti pridobivanje podatkov od oseb kot operativno metodo detektivskega dela. Cilj diplomskega dela je prikazati kompleksnost operativnega dela detektivov z opisom in natančno razlago strategije, taktik in tehnik, ki jih detektivi uporabljajo med pridobivanjem podatkov od oseb. V nadaljevanju pa je cilj dokazati trditev, da gre za zelo zahtevno operativno delo, ki narekuje kompleksen profil detektiva s širokim spektrom znanja in veščin, ki se med svojim delom srečuje z različnimi omejitvami, ki so včasih na meji dopustnega in nedopustnega glede na zakonodajo in druge okoliščine.

Raziskovalni cilj diplomskega dela smo poskusili doseči s preverjanjem naslednjih hipotez:

HIPOTEZA 1: Pridobivanje podatkov od oseb kot operativna metoda dela detektivov v Sloveniji zahteva posebna znanja, spretnosti, veščine, izkušnje in hkrati specifične osebnostne lastnosti detektiva. Omenjena aktivnost zahteva načrtno, sistematično, usmerjeno in nadzorovano pridobivanje podatkov.

HIPOTEZA 2: Detektiv se med izvajanjem pridobivanja podatkov od oseb srečuje z različnimi omejitvami, ki so včasih na meji dopustnega in nedopustnega glede na zakonodajo in druge okoliščine.

1.3 Predpostavke in omejitve

Med raziskovalnim delom nismo naleteli na omejitve, ki bi lahko bistveno vplivale na konkretno študijo in raziskovalno delo. Določeni podatki, v katere smo imeli vpogled, so poslovna skrivnost detektivske agencije, vendar to ne vpliva bistveno na izdelavo diplomskega dela. Zaradi subjektivnih in objektivnih razlogov smo uspeli v raziskavo vključiti samo določeno število detektivov.

1.4 Uporabljene raziskovalne metode

V raziskavi diplomskega dela smo uporabili različne vire za zbiranje podatkov, potrebnih za obstoječo študijo, da zagotovijo zahtevane standarde in hkrati omogočijo podrobno analizo stanja na področju opredeljene tematike.

Pri izdelavi diplomskega dela smo uporabili naslednje metode:

- analizo in primerjavo zakonodaje ter strokovne literature s področja detektivske dejavnosti,
- intervjuji z detektivi, ki so dejansko predstavili, kako deluje detektivska dejavnost v praksi,
- kvalitativno metodo, ki vključuje študijo, zbiranje in uporabo različnega empiričnega gradiva ter skozi osebne izkušnje in lastno dejavnost opiše pomen v praksi,
    - sintezo analitičnih ugotovitev, s katero smo v diplomskem delu združevali ugotovitve, kar nam je pomagalo pri preverjanju postavljenih hipotez.

Diplomsko delo je razdeljeno na devet poglavij. Uvodnemu delu sledi predstavitev detektivske dejavnosti od njenega nastanka in razvoja vse do danes. Sledijo pravna ureditev, uvod v

detektivsko dejavnost, upravičenja detektivov, kodeks poklicne etike in načela, Detektivska zbornica in njene pristojnosti ter nadzor nad detektivsko dejavnostjo. Tretje poglavje obravnava proces dela in načrtovanje detektivskega dela. V četrtem poglavju so opisani pridobivanje podatkov od oseb, viri informacij in njihov pomen ter pravni vidiki. V petem poglavju so opredeljene strategije, tehnika in taktika razgovorov. V šestem poglavju so razdelane komunikacijske veščine. Sedmo poglavje opisuje nedopustne metode detektiva med razgovorom in različne omejitve glede na zakonodajo in druge okoliščine. Na koncu so v sklepu podane ugotovitve, ki dajo odgovore na postavljene hipoteze in tako sklenejo diplomsko delo.

2 DETEKTIVSKA DEJAVNOST V SLOVENIJI

V Sloveniji je detektivska dejavnost opredeljena kot zbiranje, obdelava in posredovanje podatkov in informacij ter svetovanje na področju preprečevanja kaznivih dejanj za potrebe naročnika skladno z ZDD-1 (2011). Dejavnost opravlja detektiv, ki ima ustrezno licenco ter izpolnjuje pogoje v skladu z navedenim zakonom. Gre za gospodarsko dejavnost, ki jo regulira država zaradi varovanja javnega reda, javne varnosti, osebne varnosti in dostojanstva naročnikov, tretjih oseb in detektiva, ki neposredno opravlja dejavnost. Dejavnost lahko opravlja tako pravna kot fizična oseba, ki ima kot poslovni subjekt v Sloveniji vpisano detektivsko dejavnost, je v delovnem razmerju detektiva in ima zavarovano odgovornost za škodo (Zakon o detektivski dejavnosti /ZDD-1/, 2011).

2.1 Razvoj detektivske dejavnosti v Sloveniji

V Sloveniji je detektivska dejavnost poklic, ki so ga prinesli novi družbeni in lastninski odnosi. Leta 1989 so začeli v Sloveniji delovati prvi detektivi, in sicer brez licence, ker ni bilo ustreznega zakona, ki bi urejal to področje. Detektivi so bili organizirani na podlagi Zakona o podjetjih. Pravne podlage so se začele oblikovati po letu 1990, tako da v letu 1994 dobimo prvi ZDD, temu sledijo spremembe in dopolnitve, ko državni zbor marca 2011 sprejme nov ZDD-1. Na ustanovni skupščini detektivov ustanovijo Detektivsko zbornico Republike Slovenije (v nadaljevanju DeZRS), ki je s septembrom 1996 vpisana v register. Zbornica leta 1996 podeli prvih šestindvajset licenc detektivom, ki so uspešno opravili detektivski izpit. Prvi detektivi so bili večinoma nekdanji uslužbenci iz vrst sektorja za notranje zadeve z ustreznim znanjem in izkušnjami, ki so jih lahko uporabljali med opravljanjem detektivske dejavnosti. Od takrat detektivska dejavnost deluje pod okriljem DeZRS. V nadaljevanju je treba omeniti še Strategijo na področju zasebnega varstva iz leta 2010, kot enega od bistvenih dokumentov za detektivsko dejavnost, ki je postavil temelje oziroma bistvena izhodišča za sistemsko urejenost področja, strokovno izobraževanje, usposabljanje in izpopolnjevanje ter nadzor detektivske dejavnosti.

2.2 Pravna ureditev

Prvi zakon o detektivski dejavnosti je stopil v veljavo leta 1994. Kmalu po sprejetju prvega ZDD v letu 1994 so se začele kazati potrebe po dopolnitvi oziroma spremembi obstoječega zakona, ki je bil kasneje štirikrat spremenjen oziroma dopolnjen. Najobširnejša je novela ZDD

iz leta 1996, ki določa bistvene vsebinske spremembe, ki se nanašajo zlasti na naloge zbornice, način pridobivanja detektivske licence, opravljanje detektivske dejavnosti in storitev tako domačih kot tujih detektivov, vodenje evidenc in inšpekcijski nadzor.

V nadaljevanju je bil leta 2011 sprejet ZDD-1, ki je prinesel spremembe pri opravljanju detektivske dejavnosti, saj so bile po njegovi uveljavitvi za fizične osebe in gospodarske družbe odpravljene nesmiselne administrativne ovire. Zakon hkrati natančneje opredeljuje pogoje, upravičenja ter obveznosti pravnih oseb in samostojnih podjetnikov oziroma fizičnih oseb za opravljanje detektivske dejavnosti. Obravnavani zakon posebej določa, da je detektivska dejavnost regulirana v javnem interesu, in sicer zaradi varovanja javnega reda, javne varnosti, varstva naročnikov, tretjih oseb in detektivov, ki izvajajo naloge detektivske dejavnosti (Savski, Jarc, Grilc, & Mele, 2012)

ZDD-1 je bistveno prispeval k razvoju detektivske dejavnosti v Sloveniji. Lahko rečemo, da ZDD-1 nekako temelji na praksi detektivske dejavnosti, ki se je izvajala in izpopolnjevala v relativno kratkem obdobju. V nadaljevanju je treba omeniti, da je bil hkrati z ZDD-1 v Uradnem listu Republike Slovenije objavljen nov Zakon o zasebnem varovanju (v nadaljevanju ZZasV-1). ZZasV-1 predpisuje, da imetniku licence zasebnega varovanja ni dovoljeno sklepati pogodb ali opravljati nalog, za katere so z zakonom pooblaščeni detektivi.

2.3 Opredelitev pojmov detektivska dejavnost in detektiv

2.3.1 Detektivska dejavnost

ZDD-1 detektivsko dejavnost opredeljuje kot zbiranje, obdelavo, posredovanje podatkov in informacij ter svetovanje na področju preprečevanja kaznivih ravnanj, ki ga za potrebe naročnika opravlja detektiv, ki poseduje veljavno licenco ter izpolnjuje pogoje skladno s tem zakonom. V Sloveniji pojmujemo detektivsko dejavnost tudi kot poizvedovalno dejavnost, in sicer Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) opredeljuje pojem »poizvedba« kot »neformalno zbiranje podatkov, sporočil, ki jih potrebuje sodišče ali pristojni organ v določeni zadevi« (Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU, 2010).

Detektivsko dejavnost lahko opišemo tudi z drugimi besedami kot zasebno preiskovalno dejavnost, zbiranje dejstev in informacij, ki vključuje tako komunikacijo kot tudi opazovanje. (Klavora & Perko, 2009) detektivsko dejavnost pojmujeta kot zbir ukrepov, ki naj bi posamezniku ali podjetju omogočili naknadno ugotoviti potek nekih dogodkov, ki so se zgodili ali se še dogajajo na njegovo škodo, država pa mu s svojimi mehanizmi ne more zagotoviti

zadostne varnostne storitve. Detektivska dejavnost je na kratko reševanje težav naročnikov, detektiv pa je oseba, ki se strokovno ukvarja z reševanjem težav svojih naročnikov. Detektivsko delo je v osnovi operativno terensko delo, ki narekuje uporabo različnih taktik in oblik, ki jih uporabljajo detektivi.

(Zakon o detektivski dejavnosti /ZDD-1/, 2011) v 26. členu podrobno opredeljuje delovno področje detektiva in izrecno predpisuje, kaj je dovoljeno in kaj ne. S tem se izvaja načelo zakonitosti na področju detektivske dejavnosti kot eno od glavnih načel pravne države, in sicer detektivi lahko pri opravljanju svojega dela prekoračijo mejo svojih upravičenj in s tem posežejo v ustavno varovane pravice, izmed katerih je najbolj poudarjena pravica do zasebnosti.

Detektiv lahko pridobiva informacije o: osebah, ki so pogrešane ali skrite, povzročiteljih premoženjskih in nepremoženjskih škod, anonimnih pisanjih – o piscih in odpošiljateljih anonimnih pisanj, dolžnikih in njihovem premoženju, predmetih, ki so pogrešani ali izgubljeni, dokaznem gradivu in dejstvih, potrebnih za zavarovanje ali dokazovanje pravic in upravičenj stranke pred sodišči, drugimi pravosodnimi organi in drugimi organi oziroma organizacijami, ki v postopkih odločajo o teh pravicah, spoštovanju konkurenčne prepovedi in konkurenčne klavzule, uspešnosti in poslovnosti poslovnih subjektov, kaznivih dejanjih, ki se preganjajo na zasebno tožbo, ter njihovih storilcih, zlorabah pravice do zadržanosti z dela zaradi bolezni ali poškodbe, zlorabah uveljavljanja pravice do povračila stroškov prevoza na delo in z dela, delu pod vplivom alkohola ali prepovedanih drog ter o drugih disciplinskih kršitvah in kršilcih (prav tam).

Detektiv lahko tudi vroča pisemske in druge pošiljke naslovnikom, svetuje fizičnim in pravnim osebam na področju preprečevanja kaznivih ravnanj ter načrtuje in izvaja zaščito poslovnih skrivnosti, informacijskih sistemov, ekonomskih ter osebnih podatkov in informacij (prav tam).

2.3.2 Detektiv

Zasebni detektivi so lahko državljani Republike Slovenije oz. državljani Evropske unije s končano visokošolsko izobrazbo in opravljenim detektivskim izpitom, ki jim zakon daje ustrezne pravice, pooblastila in dolžnosti. V nadaljevanju so jih država in DeZRS s podeljenimi licencami pooblastili za izvajanje detektivske dejavnosti ob upoštevanju dejstva, da so usposobljeni za zbiranje vseh vrst informacij ter da bodo odgovorno, vestno in pošteno opravljali poklic zasebnega detektiva. Detektivi so potemtakem osebe, ki zbirajo različne informacije za potrebe naročnikov ter hkrati opravljajo različne varnostno-svetovalne naloge za zaščito ljudi in njihovega premoženja.

(Zakon o detektivski dejavnosti /ZDD-1/, 2011) v 8. členu določa pogoje za pridobitev licence detektiva. Ti pogoji so, da posameznik ni pravnomočno obsojen za naklepno kaznivo dejanje, ki se preganja po uradni dolžnosti, da v zadnjih štirih letih ni opravljal nalog pooblaščenih uradnih oseb Ministrstva za notranje zadeve (v nadaljevanju MNZ) ali obveščevalno-varnostnih služb, da aktivno obvlada slovenski jezik in da je vreden zaupanja za opravljanje detektivske dejavnosti.

Dober detektiv je visoko izurjen profesionalec, in sicer so vstopne zahteve takšne, da na nek način postavljajo detektiva blizu poklicem, kot so kriminalist, psiholog, izvedenec, poslovni svetovalec, socialni delavec ipd. Poleg tega je detektiv še izpostavljen svobodni konkurenci na prostem trgu dela. Okoliščine od detektiva zahtevajo iznajdljivost, prilagodljivost, obširnost razmišljanja, potrpežljivost in navsezadnje tudi izjemno psihofizično kondicijo.

Pri detektivskem delu gre za poklic, kjer prevladuje socialna komponenta, in sicer ga lahko opredelimo kot delo z ljudmi za ljudi. Detektiv spoštuje človekove pravice, osebno dostojanstvo in integriteto človeka, hkrati pa skrbi za lasten intelektualni, kulturni, socialni in duhovni razvoj (Košir, 1999). Detektiv mora biti sposoben načrtovati in voditi svoje delo, znati mora upravljati z ljudmi in jih hkrati moralno spodbujati.

Detektiva lahko na kratko opredelimo kot visoko izobraženo osebo z različnimi specialističnimi znanji in bogatimi izkušnjami, njegovo orožje pa so predvsem njegovi možgani, znanje, izkušnje in strokovnost.

2.4 Upravičenja detektivov

(Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU, 2010) definira detektiva kot osebo, ki jo najame naročnik za zaščito svojih interesov. Poklic detektiva je reguliran poklic v zasebnem sektorju, ko stranka z obligatornim pooblastilom najame detektiva, da ji ta reši določen težavo in tako zaščiti njen interes. Ob tem je treba izpostaviti, da imajo detektivi poseben, z zakonom reguliran položaj in pri opravljanju svojega dela ne morejo samostojno presojati, kaj je dovoljeno in kaj ne.

(Zakon o detektivski dejavnosti /ZDD-1/, 2011) v 27. členu opredeljuje naslednja upravičenja detektiva:

- zbiranje podatkov od oseb ali iz javno dostopnih virov;
- pridobivanje podatkov iz evidenc;
- osebna zaznava;

- uporaba tehničnih sredstev.

Upravičenja so našteta taksativno in si sledijo po vrsti od najmilejšega do najskrajnejšega. Glede na dano situacijo lahko detektiv v konkretnem primeru uporablja enega ali vsa upravičenja. Pri odločitvi o vrsti upravičenja ima detektiv diskrecijsko pravico, kljub temu pa mora obvezno upoštevati načela sorazmernosti. Ključnega pomena je, da detektiv deluje znotraj zakonskih okvirov. V nadaljevanju so na kratko predstavljena upravičenja detektiva.

2.4.1 Zbiranje informacij od oseb ali iz javno dostopnih virov

Detektiv lahko pridobiva informacije od oseb, ki razpolagajo s podatki, če so jih pripravljene dati prostovoljno. Detektiv pridobiva podatke iz različnih medijev, interneta in knjižnice ter tako postane upravljalec zbirke različnih podatkov. Podatke o osebi pridobiva iz javno dostopnih virov, ki so dostopni na spletu, v javnih evidencah in podobno (Savski, Jarc, Grilc, & Mele, 2012).

2.4.2 Pridobivanje podatkov iz evidenc

Detektiv lahko pridobiva podatke iz evidenc registra vozil, plovil in zrakoplovov, registra stalnega in centralnega registra prebivalstva, evidence zavarovancev, preverja lahko premoženjsko stanje in vpogleda v sodne spise (prav tam).

2.4.3 Osebna zaznava

Detektiv lahko pri osebni zaznavi uporabi svoja čutila, vendar mora paziti, da to počne tako, da ne posega v posameznikovo zasebnost in da to počne s kraja, ki je dostopen vsem pod istimi pogoji. Detektiv mora spoštovati zasebnost posameznika tako, da ne preskakuje ograj ter upošteva opozorila in znake, s katerimi je lastnik zasebni prostor ločil od javnega (prav tam).

2.4.4 Uporaba tehničnih sredstev

Detektiv pri osebni zaznavi uporablja naprave za slikovno snemanje, zvočno snemanje (diktafoni) ali druge pripomočke za zavarovanje sledi in dokazov. S pomočjo tehničnih sredstev se ugotavljajo dejstva, na podlagi katerih je možna nedvomna identifikacija. Detektiv lahko uporablja tehnična sredstva samo v primeru, ko je to nujno potrebno, pri čemer je treba s posnetka izločiti osebe, ki niso predmet postopka (npr. naključno mimoidoči). Detektiv pred izbiro in uporabo upravičenja ocenjuje primernost, nujnost in sorazmernost, v nasprotnem primeru lahko prekomerno poseže v zasebnost osebe, ki je predmet detektivske preiskave (prav tam).

2.5 Kodeks poklicne etike in načela detektivske dejavnosti

2.5.1 Kodeks poklicne etike detektivov

DeZRS je leta 1998 na podlagi zakona in statuta sprejel kodeks poklicne etike detektivov v Sloveniji. Takrat je bil določen tudi organ z nazivom Častno razsodišče DeZRS, in sicer kot razsodnik v primeru kršitve kodeksa. Kodeks narekuje opravljanje poklicnih dolžnosti detektiva skladno z moralnimi in etičnimi načeli. Kršenje kodeksa predstavlja kršitev vestnega opravljanja detektivskega poklica in je posledično podvrženo določenim disciplinskim ukrepom. Med potencialnimi disciplinskimi ukrepi so opomin, denarna kazen, odvzem licence oz. prepoved opravljanja čezmejne dejavnosti (Detektivska zbornica Republike Slovenije, b.d.).

Poklicna etika detektivske dejavnosti vključuje obveznosti pridobitve pooblastila in določitev vsebine, obsega in namena izpolnitvenega ravnanja, prepoved zlorabe vira informacij, prepoved zavajanja stranke, ostale obveznosti do stranke, odnose med detektivi, molčečnost in poklicno tajnost (prav tam).

Poklicni etični kodeksi se oblikujejo in sprejmejo v dejavnostih, kjer se poleg zahtevanega strokovnega znanja in spoštovanja zakonodaje specifične poklicne skupine ukvarjajo z družbeno občutljivim področjem oziroma dejavnostjo.

2.5.2 Načela detektivske dejavnosti

Načelo zakonitosti: predstavlja eno od najpomembnejših načel pravne države in je kot ustavna kategorija opredeljeno v Ustavi Republike Slovenije. To načelo na področju detektivske dejavnosti določa, da morajo detektivi opravljati svojo dejavnost samo na podlagi zakona in predpisov, ki so izdani na njegovi podlagi, ter na način, ki ga določa zakon (Osnutek predloga zakona o detektivski dejavnosti, 2010).

Načelo zaupanja: pravice naročnika detektivske dejavnosti se s pogodbo prenesejo na detektiva. Detektiv lahko opravljati določene naloge izključno na podlagi sklenjene pisne pogodbe o opravljanju detektivske dejavnosti in strankinega pooblastila (prav tam).

Načelo prostovoljnosti: to pomeni, da mora oseba, od katere detektiv zbira informacije, izkazati jasno in nedvoumno voljo, da informacije daje prostovoljno. V nasprotnem primeru so lahko izpolnjeni tudi znaki kaznivih dejanj, ki jih detektiv lahko stori s svojimi ukrepi. S tem se varujeta posameznikova zasebnost in osebna nedotakljivost (prav tam).

Načelo sorazmernosti in varstva človekovih pravic: zagotavlja ravnovesje med zastavljenim ciljem in sredstvi, uporabljenimi za dosego tega cilja. Sestavljeno je iz treh elementov: ustreznosti ukrepa v povezavi z zasledovanim ciljem, nujnosti ukrepa v primerjavi z drugimi razpoložljivimi sredstvi, ki so manj restriktivna, in sorazmernosti ukrepa s človekovimi pravicami in temeljnimi svoboščinami (Osnutek predloga zakona o detektivski dejavnosti, 2010).

Načelo varstva javnega interesa: zakonodajalec določi subjekte, oblike in pogoje za opravljanje detektivske dejavnosti. V zakonu, ki ureja detektivsko dejavnost, mora biti opredeljeno razmerje med posameznikom in državo. Država mora ločiti detektivsko dejavnost od javnega, vplivati na usposobljenost in kakovost detektivskih storitev, uveljaviti učinkovit nadzor nad zakonitostjo dela in določiti ustrezne ukrepe (prav tam).

Načelo enakih možnosti: detektivsko dejavnost lahko izvajajo tako fizične osebe kot gospodarske družbe, ki izpolnjujejo z zakonom predpisane pogoje. (prav tam).

2.6 Detektivska zbornica in njene pristojnosti

Detektivi z veljavno licenco za opravljanje detektivske dejavnosti se obvezno združujejo v DeZRS, ki v skladu z javnim pooblastilom opravlja določene naloge, in sicer sprejema kodeks poklicne etike, MNZ-ju predlaga program strokovnega usposabljanja, organizira in izvaja strokovna usposabljanja in izobraževanja detektivov, podeljuje in odvzema licenco za opravljanje detektivske dejavnosti in detektivsko izkaznico, vodi predpisane evidence, opravlja strokovni nadzor nad delom detektivov in detektivskih družb. Zbornica ima svoj statut, s katerim so določeni njeni organi in njihove pristojnosti, MNZ pa ji daje soglasje k izvajanju javnega pooblastila (Zakon o detektivski dejavnosti /ZDD-1/, 2011).

2.7 Nadzor nad detektivsko dejavnostjo

Nadzor nad zakonitostjo dela in poslovanja detektivov opravljata MNZ (IRSNZ) in DeZRS, in sicer vsak posebej na svojem področju dela. Nadzor nad izvajanjem detektivske dejavnosti delimo na nadzor nad zakonitostjo dela detektivov in nadzor nad kakovostjo dela oziroma poslovanja detektivov. V nadaljevanju je treba poudariti, da mora detektiv poleg določil v zakonu upoštevati tudi veljavne predpise in standarde na področju varstva pred požari, varstva pri delu, varovanja poslovnih skrivnosti, materialnega in finančnega poslovanja idr. Omenjena področja nadzirajo druge pristojne inšpekcijske in revizijske inštitucije.

3 ZBIRANJE PODATKOV OD OSEB

Zakon dopušča detektivu, da lahko pridobiva podatke neposredno od oseb, na katere se nanaša konkretna zadeva, in od drugih oseb, ki razpolagajo s podatki ter so jih pripravljene dati prostovoljno. Pri tem so ključnega pomena izviren pristop detektiva do osebe in hkrati komunikacijske sposobnosti oziroma postavljane primernih vprašanj sogovorniku, ki sodeluje v razgovoru. Ravno od sogovornika je v največji meri odvisno, koliko podatkov bo detektiv pridobil. Vse okoliščine, ki bistveno vplivajo na operativno izvedbo razgovora, je treba upoštevati in razdelati že v fazi načrtovanja, kajti med postopkom razgovora je že prepozno. Na detektivovo uspešnost vpliva tudi tako imenovana mreža poznanstev, in sicer več ljudi kot pozna, večji je potencial za zbiranje podatkov in informacij. Gre za osebe iz različnih socialnih struktur in delovnih področij, kot so običajni ljudje, javni uslužbenci, funkcionarji, novinarji, taksisti, policisti, kriminalisti, brezdomci, tudi kriminalci idr. Detektiv se pri svojem delu zanaša in opira predvsem na znanje, izkušnje in iznajdljivost. Na kratko lahko povzamemo, da pridobivanje podatkov od oseb poteka v obliki skrbno načrtovanega razgovora oziroma interakcije med detektivom in osebo, in sicer gre za specializirano obliko pogovora s točno določenim ciljem. Pri zbiranju podatkov od oseb je ključnega pomena izdelava taktičnega načrta konkretnega razgovora.

3.1 Proces načrtovanja razgovora

Načrtovanje in priprava na razgovor sta odvisna od konkretnega primera, ki ga obravnava detektiv. Predhodna priprava je ključnega pomena in vključuje pregled vseh dejstev v povezavi s konkretnim primerom, pregled razpoložljivih podatkov in evidenc pred začetkom razgovora. Detektiv mora biti kompetenten sogovornik, dobro mora poznati vsebino predmetne zadeve in pazljivo oceniti temo razgovora. Poudariti je treba, da se mora detektiv vživeti v različne vloge, ki so potrebne za lažji pretok podatkov in informacij med detektivom in osebo.

Ko detektiv sprejme primer od naročnika ter uredi vse zakonske obveznosti in administrativne formalnosti, pristopi k prvi fazi operativne naloge, vezane na zbiranje podatkov od oseb, in sicer k načrtovanju in pripravi na izvedbo razgovora. V fazi sprejema primera je treba pridobiti vse vhodne informacije od naročnika, vključno s potencialnimi omejitvami, kot je npr. čas poročanja. Začetna faza vključuje študijo in analizo primera, pregled potencialnih podatkov, ki so že pridobljeni s področja aktualnega primera, pregled javnih virov, pregled drugih evidenc, ki se potencialno navezujejo na primer, in določanje potencialnih oseb, ki bi lahko odgovorile

na konkretna vprašanja oziroma zagotovile zahtevane podatke. V nadaljevanju, ko je oseba izbrana, detektiv pristopi k načrtovanju konkretnega razgovora. Vsak razgovor z osebo je treba skrbno načrtovati. Načrtovanje obsega:

- operativno načrtovanje in
- vsebinsko načrtovanje na razgovor.

3.1.1 Operativno načrtovanje

Operativno načrtovanje obsega:

- izbiro primerne lokacije razgovora (lahko predlaga detektiv ali oseba),
- čas razgovora,
- izbiro rezervne lokacije in termina razgovora,
- opredelitev oziroma pojasnilo razloga za razgovor,
- prepoznavanje potencialnih varnostnih zadržkov v času razgovora,
- načrt za odzivanje v primeru varnostnih zadržkov – varnostni načrt,
- raziskava okolja, v katerem bo detektiv izvajal razgovor,
- načrtovanje stroškov za izvedbo razgovora.

3.1.2 Vsebinsko načrtovanje

V tej fazi mora detektiv načrtovati naslednje elemente:

- natančno študijo in analizo tematike, o kateri bo tekel razgovor,
- kateri podatki so že znani (zgodovinski in trenutni podatki, podatki v medijih),
- kateri so drugi dostopni relevantni podatki,
- katere konkretne podatke je treba pridobiti,
- pripravo taktike vodenja razgovora,
- potencialne jezikovne ovire in kulturno osveščenost,
- zakonske omejitve,
- proučitev osebe, s katero bo opravljen razgovor, in sicer zmožnost podajanja podatkov, dostop do podatkov, motivacijo, priložnost za srečanje in razgovor, oceno zanesljivosti osebe in verodostojnosti informacij, ki jih je potencialno že zagotavljala v preteklosti.

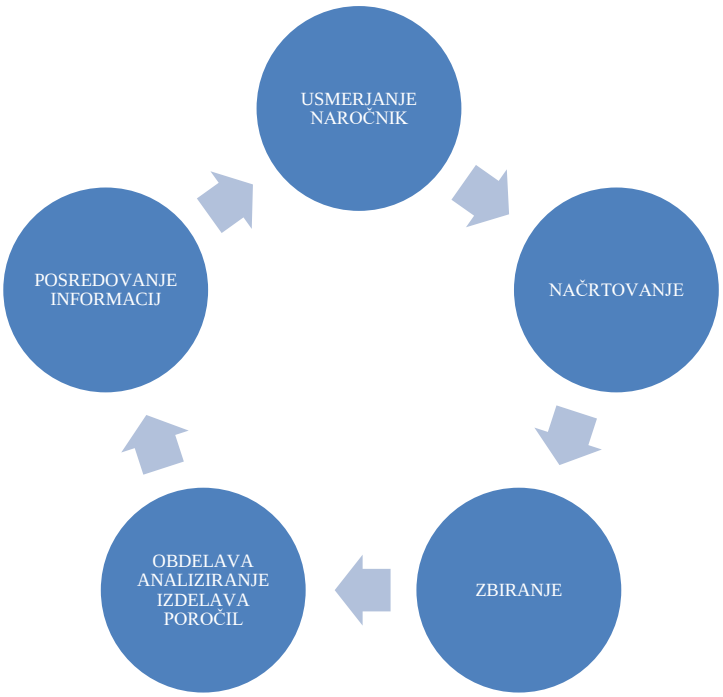
Operativnemu in vsebinskemu načrtovanju sledi priprava na izvajanje naloge oziroma razgovora, ki pa je nekoliko bolj konkretna. Skozi cikel zadnjih priprav detektiv ponovno preveri realnost načrtovanja. Če trdimo, da je načrtovanje abstraktna oziroma miselna dejavnost, pa so priprave že bolj konkretne. S pripravo preverimo realno izvedljivost načrta in se pripravimo na izvedbo razgovora v skladu z načrtom. Glede na realno situacijo bo detektiv velikokrat prisiljen v spremembo oziroma dopolnitev načrta.

3.2 Operativna analitika in informativni proces

Proces operativne analitike je ključnega pomena pri pridobivanju podatkov od oseb. Operativna analitika je namenjena analiziranju načrtovanja in predvsem izvedbe pridobivanja podatkov od oseb. Detektiv analizira izvedbo vsakega razgovora in v nadaljevanju dobljene rezultate upošteva pri načrtovanju naslednjih razgovorov. Analiza je toliko bolj pomembna za ponavljajoče se naloge, na primer večkratni razgovor z isto osebo. Detektiv na podlagi analize načrtuje nadaljnje nove razgovore oziroma poskuša s spremenjenim načinom operativnega delovanja doseči večji učinek. Detektiv rezultate operativne analitike uporabi za razvoj novih taktik, metod ali načinov pridobivanja podatkov. Omeniti je treba, da je vloga operativne analitike tudi, da skuša odkriti možne oblike zavajanja s strani oseb, vpletenost oziroma vpliv tretjih oseb v konkretnem primeru in potencialna varnostna tveganja, ki lahko nastanejo zaradi nenačrtnega, površnega ali kako drugače spornega delovanja detektiva. V nasprotju z analiziranjem konkretnih vsebinskih podatkov operativna analitika zahteva drugačen pristop in specifičen profil detektiva. Nujne so praktične izkušnje s področja, ki ga detektiv raziskuje v konkretnem primeru.

3.2.1 Informativni proces

Zbiranje podatkov od oseb kot operativna metoda detektiva je v bistvu informativni proces, ki gre skozi določene stopnje, ki jih lahko opišemo kot logično zaporedje razmišljanja in aktivnosti za zagotavljanje informacij naročnikom. Omenjene stopnje so prikazane na sliki 1.

Slika 1: Informativni krog

Vir: (Lastni vir)

Podatki, ki jih detektiv pridobiva od oseb, so prva postojanka pri nastajanju zahtevane informacije. Dešifriranje podatkov narekuje kognitivno sposobnost in vključevanje predhodno usvojenih informacij, ki pomagajo dati pomen podatkom. Podatek odgovori na vprašanja: kaj, kdo, kdaj, kje, medtem ko je informacija odgovor na vprašanji kako in zakaj. Iz tega izhaja, da so podatki tako rekoč »trdni«, informacije pa »mehke«. Kakovostne informacije vplivajo na odpravljanje negotovosti v odločanju.

4 ČLOVEŠKI VIRI

Na začetku je treba poudariti, da je uporaba človeških virov najstarejša metoda zbiranja podatkov v zgodovini človeštva. Človeške vire v detektivski dejavnosti lahko opredelimo kot osebe, ki jih je detektiv premišljeno izbral ter imajo dostop do zahtevanih podatkov in informacij. Detektiv zbira podatke od oseb na javen, vendar še vedno diskreten način. Ključnega pomena pri zbiranju podatkov od oseb je, da ima detektiv vzpostavljeno široko mrežo formalnih in neformalnih človeških virov. Zavedati se je treba, da so nekateri pripravljeni sodelovati z detektivi brez zadržkov, drugi pa iz določenih razlogov sodelovanje odklonijo.

Delo s človeškimi viri predstavlja kompleksen proces, ki zahteva tako rekoč strogo strokoven pristop z uporabo različnih metod, taktik in tehnik. Govorimo lahko tudi o sistematičnem upravljanju s človeškimi viri, ki je potrebno za učinkovito zbiranje podatkov. Detektiv mora imeti razvite socialne veščine, ki narekujejo sposobnost vzpostavljanja stikov in vključevanja v okolje, kot tudi osnovno znanje iz psihologije, ki se nanaša na upravljanje s človeškimi viri.

4.1 Oblike pridobivanja človeških virov

Detektiv lahko za potrebe zagotavljanja podatkov in informacij pridobiva človeške vire:

- z lastno dejavnostjo: načrtno iskanje novega vira glede na potrebe po podatkih in kadar med znanimi viri ni ustreznega vira, vsakdanje prepoznavanje potencialnih virov v različnih okoliščinah na terenu, pridobivanje sekundarnega vira, kadar nam osnovni vir predlaga sodelovanje z določeno osebo, oziroma na podlagi podatkov prvotnega vira stopimo v stik z drugo osebo,
- s pomočjo drugih verodostojnih in kompetentnih oseb: pri sodelovanju z drugimi preverjenimi državnimi in civilnimi subjekti, ki opravljajo podobne naloge in detektivu predlagajo potencialni vir.

V nadaljevanju so opisane določene faze, ki se izvajajo pri pridobivanju človeških virov, in sicer izbor oseb, ki bi potencialno lahko posredovale določene podatke, preverjanje oseb (zbiranje podatkov o osebah), ki smo jih določili v prvi fazi, izbor najprimernejšega motiva za sodelovanje, končni izbor oseb, pristop do osebe in pridobitev za sodelovanje. Vsak detektiv mora iskati in poskušati razviti lasten slog pristopa k osebam, in sicer bolj kot je kreativen in več kot ima na razpolago informacij, tem bolj spreten in učinkovit je lahko njegov pristop.

4.2 Motivacija kot dejavnik vplivanja na vzpostavitev odnosa

Detektiv mora poiskati ustrezen motiv, na osnovi katerega bo pridobil osebo k sodelovanju v razgovoru. S psihološkega vidika je motiv notranja gonilna sila, ki spodbuja človeka, da ravna v skladu s svojim ciljem, željo in potrebo. Detektiv mora za to, da lahko za sodelovanje pridobi osebo, vedeti, da so aktivnosti človeka motivirane z določenimi interesi, ki pa se ne odražajo navzven. Detektiv mora zaradi tega natančno opazovati in proučevati osebo, da ugotovi njen izviren motiv. Po uspešni vzpostavitvi odnosa z osebo mora detektiv skrbeti za ustaljeno motivacijo, in sicer z ustrezno komunikacijo, ustaljenim vedenjskim vzorcem in pohvalo.

Detektiv mora oceniti in si odgovoriti na naslednja vprašanja:

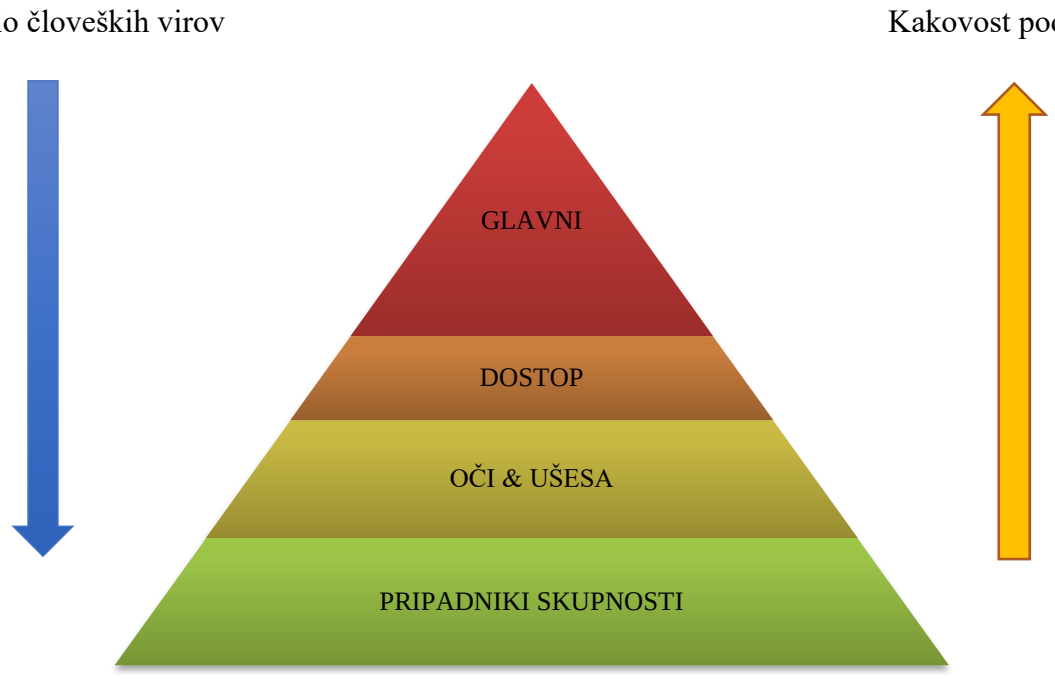
- zakaj bi se oseba želela srečati z detektivom,
- zakaj bi oseba želela nadaljnja srečanja z detektivom,
- zakaj bi bila pripravljena detektivu posredovati podatke,
- kaj osebo vodi k zaupanju in razkrivanju podatkov,
- zakaj bi se oseba izpostavljala v korist detektiva in mu zagotavljala nadaljnje podatke,
- zakaj bi se oseba izpostavljala in sprejela tveganje v korist detektiva.

Motivacijo oseb lahko razdelimo na tri osnovne vrste, in sicer pozitivno, negativno in osebno. Pri pozitivni lahko omenimo dejavnike, kot so načela, vest, idealizem, prepričanje, nesebičnost in finance. Pri negativni so prisotni dejavniki, kot so sovraštvo, maščevanje, ljubosumje, krivda in razočaranje. Pri osebni pa je lahko zaznati dejavnike, kot so dolgčas, radovednost, hvaležnost, obveznost, značajske slabosti, pogum in zaščita.

4.3 Vrste človeških virov

Z namenom, da si detektiv ustvari sliko potencialnih človeških virov, mora razumeti tako imenovano navidezno piramido človeških virov, ki deli vire glede na njihov dostop in umestitev v vsakodnevnih aktivnostih. Na prvi ravni so osebe lokalne skupnosti, kot so običajni prebivalci, člani poslovnih krogov, prestopniki in kriminalci ipd. Na tej ravni gre za različne podatke, ki so lahko zelo dobri ali pa povsem napačni in zavajajoči. Naslednjo raven predstavljajo tako imenovani viri »oči in ušesa«, in sicer gre za osebe, ki živijo in delajo v skupnosti, kjer prebivajo ali delujejo osebe, ki so predmet preiskave detektiva. Gre za človeške vire, ki detektiva obveščajo o zadevah, ki so jih videli ali slišali. Na naslednji stopnji piramide so človeški viri z dostopom do določene organizacije ali posameznika znotraj organizacije in

lahko detektivu posredujejo podatke, ki so predmet njegovega zanimanja. Na vrhu piramide so tako imenovani glavni oziroma vodilni človeški viri. Gre za osebe, ki so aktivno vpletene v zadevo, ki jo detektiv preiskuje, in imajo neposreden dostop do podatkov. Glede na izdelano piramido človeških virov lahko logično sklepamo, da se z vzpenjanjem po piramidi navzgor število virov zmanjšuje, na drugi strani pa se povečuje kakovost pridobljenih podatkov (Buckley, 2006).

Slika 2: Osnovna piramida človeških virov

Vir: (Buckley, 2006)

4.4 Pravni vidik zbiranja podatkov od oseb

Pri zbiranju podatkov od oseb lahko pride do pravnih in etičnih tveganj v tistih primerih, ko bi vpletenost oziroma operativno delovanje detektiva lahko povzročilo sodne spore, zadrego ali nepopravljivo škodo v določenem primeru. Detektiv mora pri zbiranju podatkov od oseb upoštevati načelo prostovoljnosti osebe in je dolžan osebo predhodno opozoriti, da podatke daje prostovoljno.

Detektiv se mora zavedati potencialne vpletenosti osebe kot vira v kazniva dejanja, pri čemer so manjši prekrški še nekako sprejemljivi. Kot človeški viri niso sprejemljive in primerne mladoletne osebe in duševno nestabilne osebe. Posebno pozornost je treba dati tudi osebam, ki imajo dostop do podatkov, ki so stopnjevani s stopnjo tajnosti glede na zakonodajo. Detektiv

mora poznati specifičnost zbiranja podatkov od priprtih oseb in zapornikov ter poznati možnosti in pogoje za uporabo poligrafa (Pravilnik o izvajanu zakona o detektivski dejavnosti, 2011).

5 STRATEGIJA, TEHNIKA IN TAKTIKA RAZGOVORA

Pri zbiranju podatkov od oseb lahko razgovor definiramo kot formalno in sistematično izpraševanje izbranih prostovoljnih oseb, in sicer s strani specifično izurjenega detektiva z namenom pridobivanja relevantnih podatkov in informacij. Razgovor poteka brez prisile ali spodbude detektiva.

5.1 Strategija razgovora z osebami

Strategija razgovora je smer delovanja detektiva pri pogovoru z osebo ali pa gre za ugotavljanje vpletenosti, odgovornosti in delovanja določene osebe v konkretni zadevi. Detektivi pri razgovorih z osebami uporabljajo različne strategije, ki so predstavljene v nadaljevanju.

5.1.1 Osnovne strategije

Pod bistvene strategije spada strategija presenečenja, ko detektiv osebo takoj in odkrito seznani z nezakonitim ravnanjem oziroma dejstvi, ki so predmet preiskave, ali pa jo nekaj časa pusti v negotovosti in ji kasneje predoči dokaze (element presenečenja). Ta strategija se uporablja, ko ima detektiv opravka z izjemno inteligentno osebo, ki je neposredno vpletena v zadevo, istočasno pa ima na voljo dovolj dokaznega gradiva. Naslednja je strategija preverjanja, ko se detektiv previdno in tipajoče seznani s tem, kar oseba pozna, in proti koncu postavlja natančnejša vprašanja. Kot tretjo lahko omenimo strategijo mehčanja, ko detektiv zavlačuje spraševanje. Gre za strategijo, ki je neugodna za osebo, ki laže, saj obstaja velika možnost, da se oseba zaplete v laži in pozabi kaj je že izjavila (Maver, 2004).

5.1.2 Strategija glede na lastnosti osebe

Sem spadata strategija čustvenega načina pogovora, ki jo detektiv uporablja v razgovoru z izrazito čustveno osebo, in strategija visoko razumskega načina pogovora, ki se uporablja v razgovoru z osebo, ki je izrazito inteligentna (prav tam).

5.1.3 Strategija glede na vpletenost osebe

Gre za strategijo, ki jo detektiv uporablja pri osebi, katere vpletenost v dejanje je zelo verjetna, na drugi strani pa tudi pri osebah, katerih vpletenost v dejanje je dvomljiva ali negotova (prav tam).

5.1.4 Sociološke strategije

Pod sociološke strategije lahko štejemo strategijo reakcije, ko se detektiv na izjavo osebe ustrezno odzove. Naslednja je strategija prepričanja, ko detektiv prepriča osebo, da o zadevi ve vse, sledi strategija izpopolnjevanja, ko oseba ves čas dopolnjuje svoje izjave. Sem spadajo tudi strategija neskladnosti, ko detektiv osebo opozarja na neskladnost med njenimi izjavami in ostalimi dokazi, strategija zapletanja, ko se oseba zapleta v lastne izjave in laži, in strategija dvoma v resničnost izjave, ko detektiv opozarja osebo, da njene izjave niso prepričljive (Maver, 2004).

5.1.5 Strategije glede na naravo odnosa med detektivom in osebo

Omenjena strategija narekuje mehko izpraševanje detektiva, in sicer gre za spontan razgovor, brez vsiljevanja teme in vprašanj, kjer sta oseba in detektiv v enakopravnem položaju. Sledi nevtralno izpraševanje, ko je med detektivom in osebo korekten in vljuden poslovni odnos, detektiv ostaja nevtralen in se izogiba zastavljanju sugestivnih vprašanj. Zadnje pa je ostro in dosledno izpraševanje, ko detektiv postavlja neprijetna vprašanja, vendar lahko oseba, ki je načeloma privolila v pogovor, tega kadarkoli sama prekine (prav tam).

5.2 Tehnika in taktika razgovora z osebami

(Maver, 2004) razlaga, da tehnika razgovora pomeni uporabo različnih vrst izpraševanja in različne pristope k razgovoru, ki jih uporablja preiskovalec glede na izbrano taktiko. Pri taktiki razgovora pa gre za načrtovanje in konkreten izbor določenih taktik ter na koncu izvajanje izbranih tehnik.

V nadaljevanju so predstavljene nekatere od najpogostejših taktik in tehnik, ki jih uporablja preiskovalec pri opravljanju razgovorov z osebo, in sicer gre za nakazovanje korektnega postopka v razgovoru, kjer je značilen topel odnos detektiva do osebe, ko ta dobi vtis vljudnega razgovora in tako opusti obrambno komunikacijo. Sledi prepričanje v krivdo oziroma vpletenost, ko preiskovalec vzbuja absolutno prepričanost v vpletenost in navaja nekatera dejstva in dokaze ter tako drži osebo v negotovosti. Sledi zmanjševanje moralne teže dejanja, ko detektiv dejanju pripisuje manjši pomen, kot ga dejansko ima. Omeniti je treba tudi prijateljski pristop, ko preiskovalec nastopi kot prijatelj, ki svetuje, kaj je najbolje za osebo. Detektiv igra na videz naivnega in nevednega sogovornika ter osebo tako zavaja v brezskrbno in neprevidno podajanje izjav, laska in hvali osebo in se sklicuje na ponos in čast, poudarja bistroumnost osebe ipd. Ena od taktik je opozarjanje osebe na telesna znamenja krivde, kot so

potenje, suha usta, tresenje rok, rdečica, izogibanje pogledu in gledanje v tla ipd. Na koncu lahko omenimo tudi prikazovanje škodljivih posledic, če bo oseba nadaljevala z dejanjem.

(Buckley, 2006) je ugotovil, da so osnovna načela pri zbiranju podatkov od oseb med opravljanju razgovora naslednja:

- pridobitev zahtevanih podatkov,
- zavedanje, kaj želi doseči v razgovoru,
- postavljanje ustreznih vprašanj na pravi ravni,
- pozornost na izpadle podatke in informacije,
- zapisovanje in beleženje pogovora,
- vzpostavitev in vzdrževanje odnosa,
- čustvena odmaknjenost in izključitev osebnih predsodkov,
- povzetek in pregled pridobljenih podatkov,
- upoštevanje dogovorjenega časa.

Kljub vsem naštetim taktikam, tehnikam in načelom predstavlja gradnja odnosa in zaupanja med detektivom in osebo ključni element, ki omogoča razvoj primera v želeno smer detektiva.

Detektiv mora v razgovoru stremeti k zmanjšanju medosebne razlike, gradnji odnosa, uporabi učinkovite komunikacije, prilagajanju telesne drže, kretenj in načina govora ter osebi hkrati dajati občutek zaupanja in spoštovanja.

Ko govorimo o uspešni gradnji odnosa, je treba omeniti tudi iskanje ali simulacijo skupnih interesnih dejavnosti, simuliranje zaskrbljenosti in zanimanja, prepoznavanje potreb osebe, da lahko vplivamo oziroma izboljšamo njeno motivacijo za sodelovanje, in hvaljenje sposobnosti v mejah razuma.

Če povzamemo, mora biti detektiv med razgovorom zelo obziren v odnosu do sogovornika, vendar kljub temu ohraniti pozornost in visoko stopnjo profesionalizma.

6 KOMUNIKACIJSKE VEŠČINE DETEKTIVA

6.1 Opredelitev in pomen komunikacije

Bistvo komunikacije je prenašanje informacij z izmenjavo misli, sporočil ali informacij skozi govor, signale, slike, pisano besedo ali vedenje. S komunikacijo izmenjujemo informacije in prenašamo njihov pomen. Komunikacija kot akcija se izraža takrat, ko pošiljatelj pošlje sporočilo, slednje pa je lahko sprejeto ali ne. Poleg vsebine, ki ga sporočilo vsebuje, nam to sporoča tudi odnos med osebama, ki komunicirata. Komunikacija torej odraža tudi odnosno raven oziroma kako sta pošiljatelj in prejemnik sporočil socialno in osebno povezana.

Le 7 % celotnega vtisa določenega sporočila oblikujejo besede, 38 % barva in višina glasu ter 55 % nejezikovne sestavine oziroma govorica telesa (Pease, 1997).

6.2 Oblike komunikacije

V nadaljevanju se bomo osredotočili na oblike komunikacije, ki jih detektivi uporabljajo pri zbiranju podatkov od oseb. Poznamo:

- besedno (verbalno) komunikacijo, ki je lahko govorna in pisna,
- nebesedno (neverbalno) komunikacijo, kamor sodi vrsta nebesednih sporočil, kot so govorica telesa, zunanji videz, medsebojna bližina itd.

Verbalna komunikacija se uporablja pri prenosu glasovnih in besednih sporočil ter predstavlja osnovno orodje detektiva za sporazumevanje z drugimi osebami. Verbalna komunikacija je lahko ustna ali pisna. Kanali ustne komunikacije so dialog, debata in diskusija, medtem ko so kanali pisne komunikacije detektivov različna pisna sporočila, elektronska sporočila, pisma, pravni dokumenti, osebni dnevniki itd.

Neverbalna komunikacija vsebuje procese prenašanja sporočil brez besed, na zavestni ali nezavedni ravni, prek obraznih izrazov, gest, navezovanja stikov, drže telesa, tona glasu, oblačil, barv in uporabe prostora. V socialnih interakcijah je kar 65 % celotne komunikacije neverbalne. Stres povzroča povečanje adrenalina, in sicer so očitni znaki potenje, živčno gibanje, tresenje, okorelost, plitva sapa, bleda koža in suha usta. Upoštevati je treba, da ljudje potrebujejo osebni prostor. Vstopanje v ta prostor povzroča nelagodje, stres ali celo agresijo (Publication Field Operator´s Handbook, 2014).

Neverbalna komunikacija ima več funkcij, in sicer nadomešča besede, nadzira vtis drugih ljudi o nas, dopolnjuje besede v sporočilu, nasprotuje našim besedam, potrjuje sporočila drugih ljudi in vzdržuje skladno razumevanje sporočila v danem okolju (Pease, 1997).

Iz omenjenih dejstev je razvidno, da neverbalna komunikacija igra veliko vlogo v razgovoru med detektivom in osebo, od katere zbira podatke in informacije. Detektiv mora biti sposoben zaznati manipulacijo, laž ali resnico s pomočjo prepoznave in dekodiranja neverbalnih sporočil.

6.3 Komunikacijske tehnike

Detektiv lahko komunicira na različne načine in tako uporablja različne tehnike, s katerimi skuša pridobivati želene podatke in informacije. Med komunikacijske tehnike spadajo aktivno poslušanje, znaki pozornosti oziroma spodbude sogovornika k nadaljevanju, zrcaljenje, da usmerimo pozornost osebe na dele pogovora, ki so pomembni. V nadaljevanju je treba kot komunikacijske tehnike omeniti razjasnjevanje, ko želi detektiv ukrepati na podlagi sporočila ali domneve ali če je namen nestrinjanje in zavrnitev s povedanim. Sledita tehnika dogovarjanja, ki omogoča obzirno komuniciranje, in sicer upošteva tudi osebnost in mnenja sogovornika, in tehnika povzemanja, ki jo uporabimo, ko zaključujemo določeno temo ali pogovor, in sicer detektiv preveri razumevanje tistega, kar je slišal, ali zbere navidezno nepovezane dele pogovora.

6.4 Učinkovita komunikacija

Narediti je treba dober prvi vtis, saj ga je kasneje težko spremeniti, in sicer imajo uvodne sekunde vsakega sestanka ogromen psihološki vpliv. Detektiv mora biti vljuden, prijazen, pozoren, pozitiven, čvrst in profesionalen sogovorec ter istočasno uporabljati iskren nasmešek. Zavedati se mora, da pretežno vsi ljudje radi govorijo o nečem, in sicer mora poslušati in pustiti osebe, da govorijo, ter uporabiti tehniko zrcaljenja, da prenese občutek skladnosti v komunikaciji. Potrebno je, da zrcali telesno držo, kretnje, glas, hobije, izbiro pijače/hrane/ glasbe itd. Pri tem pa mora biti previden, ker si lahko oseba to razlaga kot posmeh.

6.5 Odkrivanje prevare v komunikaciji

Upoštevati je treba dva osnovna vidika, in sicer mora detektiv analizirati vsebino tega, kar je rekel, ter hkrati oceniti način pripovedovanja zgodbe s strani osebe. Kazalniki prevare so opuščanje podrobnosti, neverbalni signali, zmotni vzorci govora, negativne izjave, nejasni

odgovori, urejanje, nasprotovanje osnovnim informacijam, uporaba taktike pridobivanja na času in uvajanje prepira v razgovor.

Detektiv mora, da odvrne prevaro v komunikaciji, poiskati motivacijo osebe, proučiti vsak vidik odgovora, postavljati nekonfliktna vprašanja, ponoviti, kar je oseba povedala, predstaviti izmišljeno dejstvo in izraziti dejanska čustva.

Detektiv mora biti sposoben zaznati kazalnike resnice v komunikaciji, in sicer: zgodba je smiselna, podrobnosti so kakovostne, zgodba je kontekstno vdelana in vključuje časovne in prostorske informacije, oseba med navedbami uporablja dejanske besede, oseba naredi spontane popravke, priznanja ali dodatke, zgodba lahko ali ne vsebuje podrobnih značilnosti dogodka, ki presegajo znanje osebe.

6.6 Aktivno poslušanje

Zelo malo ljudi zna poslušati. Med »slišati« in »poslušati« je namreč velika razlika. Pogoste napake med poslušanjem so monopoliziranje pogovorov, prekinitev, preden je pošiljatelj zaključil svoje sporočilo, nepozornost, dolgočasenje, površno poslušanje, poslušanje z upoštevanjem zgolj lastnega mnenja in selektivno poslušanje.

Slišimo z organi sluha. To je proces zaznavanja signalov v naših možganih in ni odvisen od naše volje, poslušamo pa zavedno. Za zložno poslušanje sta potrebni pozornost in zbranost. Če znamo po takem poslušanju vsebino povzeti in argumentirati z »za« in »proti«, govorimo o kritičnem poslušanju.

Aktivno poslušanje zahteva, da se v govorca vživimo in ga poskušamo razumeti brez svojih filtrov in predsodkov, govorečemu ne vpadamo v besedo in ne dokončujemo njegovih stavkov. Kadar poslušamo, molčimo in prikazujemo pozornost s pomočjo telesne drže, s kretnjami, pogledom in spodbudnimi kratkimi besedami.

6.7 Spraševanje

Razlogi za postavljanje vprašanj so, da potrdimo ali pridobimo nove podatke in informacije, da preverimo in ocenimo človeški vir, izgradimo odnos ali vzpostavimo dialog, pridobimo na času in usmerjamo pogovor v želeno smer.

6.7.1 Strategija spraševanja

Pri strategiji spraševanja gre za dva osnovna pristopa, in sicer:

- neposredni: bistvena – odločilna vprašanja za pridobivanje, razjasnitev in povzetek,
- posredni: odprta in zaprta vprašanja, namenjena splošnim temam brez izpostavljanja konkretne zahteve po podatkih, uporabljena za izgradnjo odnosa in ocenjevanje zanesljivosti osebe.

Kombinacija obeh pristopov se uporablja najprej kot posredni pristop, dokler ni prepoznana predmetna zadeva zanimanja detektiva, nato sledi neposredni pristop, da se pridobi podatek ali informacija.

Detektiv mora biti aktiven poslušalec, maksimalno mora povečati očesni stik (brez pretiravanja), opazovati govorico telesa, kombinirati strategijo spraševanj, uporabljati referenčna gradiva, uporabljati kratka, jedrnata in jasna vprašanja ter se izogibati zapletenemu jeziku, prepričati se, da oseba razume vprašanja, ne prekinjati osebe, če se ne oddalji od teme, vzdrževati dober tempo razgovora in se izogibati uporabi slenga.

6.7.2 Vrste vprašanj

Detektiv se mora zavedati, katera vprašanja bo postavil, kdaj in na kateri ravni, oziroma mora imeti izvrsten občutek za smiselno postavljanje vprašanj, da pridobi želene podatke in informacije od osebe. Detektiv običajno med razgovorom uporablja odprta, zaprta, neposredna, navezujoča se, kontrolna in druga vprašanja, ki imajo svoje značilnosti v kontekstu razgovora.

7 OMEJITVE PRI ZBIRANJU PODATKOV OD OSEB

7.1 Zakonske omejitve in kazenska odgovornost detektivov

Zakon o detektivski dejavnosti določa detektivom določene omejitve glede njihovega delovanja. Iz tega sledi, da mora detektiv natanko poznati oblike pridobivanja podatkov in informacij, istočasno pa se zavedati nedopustnih dejanj, s katerimi bi kršil zakonodajo in posegal v človekove pravice in temeljne svoboščine. V primeru kršitev se lahko detektiv kaznuje z globo ali se mu celo odvzame pooblastilo in v hujših kršitvah tudi detektivska izkaznica.

ZDD-1 navaja, da se podatki in informacije, ki jih je detektiv zbral za naročnika, štejejo za poslovno skrivnost skladno z zakonom, ki ureja gospodarske družbe, in jih ni dovoljeno posredovati tretjim osebam. Podatke in informacije, ki jih je detektiv zbral za naročnika, se lahko obdelujejo in uporabljajo izključno za namen, za katerega so bili pridobljeni, in jih je detektiv dolžan varovati tudi po opravljenem delu. Detektiv je prav tako dolžan po izpolnitvi pogodbe naročniku izročiti vse v okviru pogodbe zbrane podatke in informacije.

Če povzamemo, je detektiv pri opravljanju svojega dela zakonsko omejen in zavezan k varovanju osebnih podatkov, tajnih podatkov in varovanju poslovne skrivnosti v skladu s predpisano zakonodajo, ki se nanaša na omenjena področja in ureja varovanje teh podatkov. Pri neupravičeni izdaji poslovne skrivnosti detektiv stori kaznivo dejanje, in sicer krši zavezo k molčečnosti. Glede na omenjeno dejstvo morajo detektivi zelo dobro poznati predpisano zakonodajo in upravičenja. Detektiv kaznivo dejanje neupravičene izdaje poklicne skrivnosti stori, če krši svojo zavezo k molčečnosti (Kazenski zakonik Republike Slovenije /KZ-1/, 2012).

(Zakon o detektivski dejavnosti /ZDD-1/, 2011) detektivu določa naslednje prepovedi:

- opravljanje nalog, za katere so z zakonom določeni policijski oziroma drugi pravosodni organi,
- uporabljanje prikritih preiskovalnih ukrepov, ki jih skladno z zakonodajo uporabljajo Slovenska obveščevalno varnostna agencija in Obveščevalno varnostna služba Ministrstva za obrambo in policija,
- opravljanje detektivske dejavnosti za domače ali tuje varnostne in obveščevalne službe ter politične stranke.

Detektiv se ne sme nikoli izdajati za drugo osebo ter na tak način protizakonito pridobivati podatkov in informacij. Detektiv mora zbirati podatke od oseb na javen način, kar pomeni, da se mora osebi predstaviti in ji pojasniti razlog pogovora. Gre za prostovoljno sodelovanje in privolitev osebe v razgovor. Izrecno je prepovedana prisila ali kakršnakoli druga oblika nedovoljene vzpodbude ali grožnje detektiva, usmerjena proti osebi z namenom, da privoli v pogovor.

Nedopustna dejanja, s katerimi bi detektiv pri zbiranju podatkov od oseb kršil zakonodajo in posegal v človekove pravice in temeljne svoboščine, so neupravičeno prisluškovanje in zvočno snemanje, neupravičeno slikovno snemanje, neupravičena izdaja poklicne skrivnosti in zloraba osebnih podatkov (Kazenski zakonik Republike Slovenije /KZ-1/, 2012).

O neupravičenem prisluškovanju in zvočnem snemanju govorimo, ko detektiv brez soglasja osebe posname izjavo ali pogovor z določeno tehnično napravo, in sicer ne glede na vsebino ali dolžino pogovora. Ključno dejstvo je, da oseba, od katere se zbirajo podatki, poda soglasje, kar pomeni, da se strinja s snemanjem pogovora.

(Zakon o varstvu osebnih podatkov /ZVOP-1/, 2007) natančno določa pravice, načela, obveznosti in ukrepe, s katerimi se onemogoča nezakonito in neupravičeno poseganje v zasebnost in dostojanstvo osebe pri obdelavi osebnih podatkov. Detektiv krši določila ZVOP-1, ko nezakonito obdeluje osebne podatke posameznika ali jih obdeluje brez dovoljenja posameznika, ko podatkov ne zavaruje pravilno ali podatke nezakonito posreduje tretji osebi. Prekršek po ZVOP-1 je tudi, če detektiv ne obvesti osebe o obdelavi njenih podatkov in če teh podatkov po končani obdelavi ne izbriše oziroma ne uniči.

7.2 Prepovedane in dvomljive metode detektiva v razgovoru z osebo

7.2.1 Prepovedane in dvomljive metode zasliševanja

V zvezi z zbiranjem podatkov od oseb je veliko negotovosti glede neprimernega, nedopustnega, neetičnega ali celo nezakonitega pristopa k osebi ter uporabe tehnik in taktik detektiva v razgovoru. Na eni strani se pojavlja potreba po učinkovitih metodah pristopa in izpraševanja, na drugi strani pa mora detektiv varovati človekove pravice in temeljne svoboščine ter dostojanstvo sogovornika. Omenjena dejstva detektiva omejujejo in mu hkrati prepovedujejo uporabo številnih metod, ki bi potencialno zagotovile pridobitev relevantnih podatkov in informacij od osebe.

Ocenitev, ali je konkretna metoda dvomljiva, neetična ali celo nezakonita, je odvisna z vidika osebe, ki jo presoja. S stališča osebe, ki je neposredno vpletena v določeno kršitev, je namreč pretežno vsako preiskovanje in izpraševanje neetično in sporno, kajti namen je izključno priznanje osebe.

7.2.2 Uporaba grožnje ali sile

Zakonodaja detektivu pri zbiranju podatkov od oseb jasno prepoveduje uporabo grožnje, sile ali drugih načinov z namenom, da pridobi katerokoli izjavo ali priznanje od sogovornika. Grožnja ali sila je lahko opredeljena kot psihična ali fizična. Pod fizične grožnje se štejejo grdo ravnanje, izpostavljanje vročini, mrazu, lakoti ali žeji, povzročanje utrujenosti ali celo pretepanje. Omeniti je treba, da je posebna fizična prisila tudi prepoved kajenja, enako je z odvisniki, kot so alkoholiki in narkomani, ki pod pritiskom lažje privolijo v izjavo. Med psihične grožnje spadajo določene obljube, nagovarjanje, preslepitev, opozarjanje na koristi priznanja ali pa na škodljive posledice molčanja, grožnja s fizičnim nasiljem, grožnja z represivnimi organi, grožnja s povračilnimi ukrepi in stalnim nadzorom (Maver, 2004).

7.2.3 Sugestija

Zakonodaja prepoveduje prepričevalna oziroma sugestivna vprašanja, in sicer vprašanja, ki že vsebujejo navodilo, kako je treba odgovoriti, napeljevanje k napačnemu, neresničnemu oziroma želenemu odgovoru. Oblikovanje in vsebina sugestivnih vprašanj vodita do tega, da se sogovornik prepusti sugestiji izpraševalca in se odzove, kot se od njega pričakuje (prav tam).

7.2.4 Preslepitev

Kot preslepitev se šteje lažna obljuba osebi, in sicer obljuba ni skladna s pristojnostjo detektiva, ampak z zakonom, kot je obljuba za milejšo kazen, če oseba prizna. V nadaljevanju lahko omenimo tudi navajanje neresničnih dejstev, da se pridobi izjava sogovornika. Gre za nezakonito in taktično tvegano dejanje, ki lahko osebo vzpodbudi v prepričanje, da detektiv dejansko ne pozna dejstev. Oseba je posledično še manj odkrita v pogovoru (prav tam).

7.2.5 Dovoljene ukane detektiva v razgovoru

Kljub navedenim omejitvam lahko detektiv uporabi določene trike v komunikaciji s sogovornikom oziroma z osebo, od katere zbira podatke. Poudariti je treba, da je zelo tanka linija, ki ločuje določene dovoljene zvijače in nedovoljene preslepitve v komunikaciji med detektivom in osebo. Taktika razgovora pa mora biti v vsakem primeru takšna, da se detektiv

osebi ne laže, lahko pa jo pušča v negotovosti glede podrobnih dejstev in ji s tem otežuje nadaljnji pogovor oziroma zagovor. V nadaljevanju so predstavljene nekatere dovoljene zvijače (Maver, 2004):

- detektiv drži osebo v negotovosti glede tega, kaj ve o zadevi, oziroma glede vrste in vsebine dokazov,
- detektiv vzbudi v osebi napačno predstavo o lastnih namerah in informiranosti o dogodku ali zadevi,
- detektiv z lažno izjavo ugotavlja verodostojnost osumljenčeve izpovedi, ki mu škoduje (precej sporno),
- zmotno razmišljanje osebe, ne da bi detektiv uporabil prevaro ali laž, in sicer lahko detektiv izrabi zmotno razmišljanje osebe, da pojasni nesprejemljivo dejanje, toda če gre za očitno pravno zmoto glede dolžnosti pričanja, je treba to osebi pojasniti,
- če detektiv ne izjavi nič lažnega in se oseba zaradi napačnega sklepanja sama ujame v past, se to ne šteje kot prevara.

7.2.6 Tveganja kot omejitve pri zbiranju podatkov od oseb

Delo detektiva je lahko v določenih primerih tudi nevarno, in sicer detektiv lahko postane potencialna tarča napada oseb, ki imajo nasprotne interese od stranke oziroma naročnika. Gre predvsem za primere, ko detektiv zbira podatke in informacije o pogrešanih osebah in dolžnikih ter o kaznivih dejanjih. Omeniti je treba tudi veliko ogroženost v prometu in možnost poškodbe v primeru prometnih nesreč, kajti ena od značilnosti dela detektiva je tudi vsakodnevno potovanje na različne lokacije, kjer se opravljajo razgovori z osebami. Detektiv lahko zmanjša tveganja in možnost poškodb tudi z dobro telesno pripravljenostjo in znanjem različnih veščin, kot sta varna vožnja in samoobramba. Navsezadnje lahko rečemo, da sta ključnega pomena dobro načrtovanje in organizacija določene operativne naloge oziroma zbiranja podatkov od oseb.

8 SKLEP

V posameznih poglavjih diplomskega dela smo se osredotočili predvsem na posebna znanja in spretnosti ter različne metode, taktike in tehnike, ki jih izkorišča detektiv pri zbiranju podatkov od oseb. V nadaljevanju smo predstavili določene aktivnosti in posamezne elemente v fazah načrtovanja in izvedbe razgovora, da bi na koncu opredelili tudi omejitve in tveganja, s katerimi se detektivi potencialno srečujejo pri zbiranju podatkov od oseb.

V uvodu smo postavili hipoteze, ki jih bomo v nadaljevanju preverili na osnovi ugotovitev proučevanja različnih virov, analize zakonodaje in strokovne literature, intervjuja z detektivi, skozi osebne izkušnje in lastno dejavnost ter na koncu sintezo analitičnih ugotovitev.

HIPOTEZA 1: Pridobivanje podatkov od oseb kot operativna metoda dela detektivov v Sloveniji zahteva posebna znanja, spretnosti, veščine, izkušnje in hkrati specifične osebnostne lastnosti detektiva. Omenjena aktivnost zahteva načrtno, sistematično, usmerjeno in nadzorovano pridobivanje podatkov.

Na podlagi analize zakonodaje in predpisov strokovnih organov smo ugotovili, da je zakonodajalec z ZDD-1 določil, da mora oseba, ki opravlja detektivsko dejavnost, izpolnjevati določene pogoje, in sicer se to ugotavlja na formalen način s predpisanimi dokazili in preizkusom znanja po posebnem programu pristojne Detektivske zbornice Slovenije. Znanje, ki ga mora obvladati detektiv, zajema različna področja zakonodaje in tehničnih sredstev, kriminalistične taktike, tehnike in metodike, osnov psihologije, komunikacijskih veščin in bontona. V kontekstu zbiranja podatkov od oseb je v programu navedeno, da mora detektiv usvojiti osnovna pravila komunikacije, razumeti psihološke zahteve za učinkovito in korektno izvedbo razgovora ter prepoznati najpogostejše napake pri presojanju ljudi, ki lahko vplivajo na razgovor. Na podlagi razgovorov z detektivi smo ugotovili, da interesna področja detektivov vključujejo pravne ureditve, razvoj tehnologije, dogajanje na domačem in mednarodnem prizorišču, delo policije, drugih varnostno obveščevalnih organov, področje kriminala, dejavnost sodišč in aktivnosti na področju zasebnega varovanja.

V nadaljevanju smo skozi študijo različnega empiričnega gradiva in primerjavo izkušenj iz lastne dejavnosti ugotovili, da mora biti detektiv izvrsten načrtovalec, operativni analitik in sočasno imeti izvrstne kognitivne sposobnosti, ki so potrebne pri obdelavi in analiziranju pridobljenih podatkov ter končni izdelavi poročil. Ugotavljamo, da operativna metoda zbiranja podatkov od oseb narekuje specifične osebnostne lastnosti detektiva, in sicer mora biti detektiv ustvarjalen, samoiniciativen, dinamičen, discipliniran, prilagodljiv, pošten in tudi samokritičen

do svojega dela in doseženih rezultatov. Imeti mora izvrsten občutek za ocenjevanje, sklepanje, opisovanje, analiziranje in nazadnje tudi za podajanje ugotovitev v ustni in pisni obliki. Detektiv mora biti odgovorna in stabilna oseba brez škodljivih razvad ali odvisnosti.

Na podlagi študije različnega strokovnega gradiva in primerjave osebnih izkušenj skozi lastno dejavnost smo ugotovili, da mora detektiv zelo dobro obvladovati socialne veščine, kot so vključevanje v okolje, vzpostavljanje stikov ter interakcija in komunikacija z drugimi osebami. Omenjene aktivnosti mu omogočajo vzpostavitev lastne mreže zanesljivih človeških virov in ohranjanje teh stikov.

Ugotovili smo, da je razgovor načrtovana, sistematična, usmerjena in kontrolirana aktivnost detektiva, komunikacijske veščine v razgovoru pa predstavljajo ključno poizvedovalno orodje za pridobitev želenih podatkov od oseb. Skozi študijo uporabnih komunikacijskih veščin smo ugotovili, da mora detektiv v komunikaciji z osebo uporabljati različne strategije pristopov, metode, taktike in tehnike razgovora, biti spreten pri uporabi in postavljanju vprašanj ter prepoznati in uporabljati govorico telesa s psihološkega vidika, da bi dosegel optimalni učinek za zagotovitev iskanih podatkov in informacij. Na podlagi navedenih ugotovitev potrdimo prvo hipotezo.

HIPOTEZA 2: Detektiv se med pridobivanjem podatkov od oseb srečuje z različnimi omejitvami, ki so včasih na meji dopustnega in nedopustnega glede na zakonodajo in druge okoliščine.

Na podlagi analize in primerjave zakonodaje in strokovne literature smo ugotovili, da ZDD-1 detektivom določa določene omejitve, in sicer mora detektiv natančno poznati upravičenja in dovoljene oblike pridobivanja podatkov, hkrati pa se zavedati nezakonitih dejanj, s katerimi bi kršil predpise ter posegal v človekove pravice in temeljne svoboščine. V nadaljevanju smo skozi razgovore z detektivi in s pregledom navezujoče zakonodaje ugotovili, da detektiva glede na specifiko zbiranja podatkov od oseb omejujejo tudi predpisi z različnih področij, in sicer gre za ZVOP-1, KZ-1, Zakon o tajnih podatkih idr. Osnovno pravilo detektivskega dela je, da so vse okoliščine zbiranja podatkov od oseb strogo varovana poslovna skrivnost.

Kljub temu da je preiskovanje detektiva drugim osebam načeloma prikrito glede na zaupen odnos med detektivom in naročnikom, mora detektiv zbirati podatke od oseb na javen način, in sicer se je osebi dolžan predstaviti in pojasniti razlog razgovora. Ugotovili smo, da gre za prostovoljno sodelovanje osebe, izrecno je prepovedana prisila ali druga oblika nedovoljene vzpodbude z namenom, da oseba privoli v razgovor. V nadaljevanju smo ugotovili, da so druga

nedopustna dejanja pri zbiranju podatkov od oseb neupravičeno zvočno snemanje in slikovno snemanje, neupravičena izdaja poklicne skrivnosti in zloraba osebnih podatkov.

V nadaljevanju smo z intervjuji z detektivi in analizo strokovne literature ugotovili, da je detektiv v razgovoru z osebo potencialno podvržen tudi uporabi različnih dvomljivih metod, ki se lahko štejejo kot nedopustne, neetične ali celo nezakonite. Gre za način pristopa k osebi v pomenski povezavi uporabe določenih tehnik in taktik detektiva v razgovoru. Ugotavljamo, da gre predvsem za uporabo grožnje ali sile, sugestijo in preslepitve v razgovoru z osebo s strani detektiva.

Ocenjujemo, da se na eni strani pojavlja potreba po učinkovitem zbiranju podatkov, na drugi strani pa se morajo spoštovati človekove pravice in temeljne svoboščine. V nadaljevanju ugotavljamo, da navedena dejstva omejujejo detektiva, hkrati pa mu prepovedujejo uporabo navedenih metod, ki bi lahko potencialno zagotavljale relevantne podatke.

Na koncu ugotavljamo, da je lahko delo detektiva v določenih primerih tudi tvegano, in sicer lahko pride do različnih konfliktnih situacij, ko detektiv lahko postane potencialna tarča napada oseb, ki imajo nasprotne interese od naročnika. Kljub temu je treba poudariti, da glede na razgovore z detektivi ni zaznati večjega števila omenjenih konfliktnih situacij. Na podlagi vseh navedenih ugotovitev potrdimo tudi drugo hipotezo.

Ugotavljamo, da smo s pomočjo uporabljenih raziskovalnih metod in s sintezo analitičnih dognanj, s katero smo v diplomskem delu združevali vse ugotovitve, uspešno potrdili obe zastavljeni hipotezi. Detektive morata voditi visoka morala in etična zavezanost k odločnemu spoštovanju zakonodaje in skupne integritete. Detektivi morajo stremeti k oblikovanju ustreznega delovnega okolja, v katerem lahko dosežejo strokovno in osebno rast. Ugotavljamo, da za opravljanje detektivskega poklica ne zadoščajo le formalni pogoji, temveč so potrebna specifična znanja, strokovnost, razsežna splošna razgledanost, etičnost, vztrajnost, prodornost, intuitivnost, iznajdljivost, empatija, odzivnost idr.

Detektiv mora zaznavati lastne sloge komunikacije, se uriti komuniciranja v različnih situacijah z različnimi komunikacijskimi vzorci, poznati in razumeti specifičnost govorice telesa idr. Predlagamo, da se vsa v diplomskem delu navedena specifična znanja in veščine neprestano preizkušajo v praksi prek različnih študij primerov, simulacij in drugih aktivnih metod oziroma načinov raziskovanja.

9 BIBLIOGRAFIJA

Buckley, J. (2006). *The Human Source Management System.* Bangor: DP Studios.

Detektivska zbornica Republike Slovenije. (b.d.). *Kodeks poklicne etike.* Pridobljeno iz Detektivska zbornica Republike Slovenije: https://www.detektivska-zbornica-rs.si/kodeks-poklicne-etike/

Dvoršak, A. (1997). *Zasebno varovanje in detektivska dejavnost: dileme in perspektive* . Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.

Inštitut za slovenski jezik ZRC SAZU. (2010). *Slovar slovenskega knjižnega jezika.* Ljubljana: Državna založba Slovenije.

Kazenski zakonik Republike Slovenije /KZ-1/. (29. junij 2012). *Uradni list RS, št. 50/2012.* Pridobljeno iz Uradni list Republike Slovenije: https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2012-01-2065?sop=2012-01-2065

Klavora, M., & Perko, J. (2009). *Slovenski detektivi pred 20 leti.* Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.

Košir, M. (1999). *Varnostnik in detektiv kot poklic dela z ljudmi.* Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.

Maver, D. (2004). *Kriminalistika: uvod, taktika, tehnika.* Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.

Osnutek predloga zakona o detektivski dejavnosti. (2010). Pridobljeno iz eUprava: https://e-uprava.gov.si/.download/edemokracija/datotekaVsebina/11094?disposition=inline

Pease, A. (1997). *Body language.* Oxford: University Printing.

Pravilnik o izvajanu zakona o detektivski dejavnosti. (25. november 2011). *Uradni list RS, št. 85/2011*. Pridobljeno iz Uradni list Republike Slovenije: https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2011-01-3609/pravilnik-o-izvajanju-zakona-o-detektivski-dejavnosti

Publication Field Operator´s Handbook. (2014). Brussels: NATO Library.

Savski, S., Jarc, S., Grilc, B., & Mele, Z. (2012). *Zakon o detektivski dejavnosti (ZDD-1) s komentarjem; Zakon o zasebnem varovanju (ZZasV-1) s komentarjem.* Ljubljana: GV Založba.

Zakon o detektivski dejavnosti /ZDD-1/. (11. marec 2011). *Uradni list RS, št. 17/2011*. Pridobljeno iz Uradni list Republike Slovenije: https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina?urlid=201117&stevilka=689

Zakon o varstvu osebnih podatkov /ZVOP-1/. (27. september 2007). *Uradni List RS št. 67/07*. Pridobljeno iz Uradni list Republike Slovenije: https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/82668